

Ж.Б. Кожабекова
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
Zere_2008@mail.ru

Түрік қағанаты мемлекеттілік мәселесінің XX ғасырдың 30-60 жылдарындағы зерттелуі

Мақала ортағасыр түрік халықтарындағы мемлекеттік мәселесі жайлы сөз қозғаған ғалымдардың пікірлерін талдауға арналған. XX ғасырдың 30-60 зерттеу жұмыстарын жүргізген С.В. Киселевтың, С.П. Толстовтың, Н.Н. Козьминің, А.Н. Бернштамның, М.И. Артамоновтың түрік тарихына арналған еңбектеріндегі түркі мемлекеттілігі мәселесі салыстырыла қарастырылады. Сонымен қатар, XX ғасырдың ортасында түрік мемлекеттілігі жайлы ой қозғаған шет ел ғалымдары А.Тойнбидің, О.Латтимордың, Р.Груссенің пікірлері талданады. Осы уақыттағы кеңестік зерттеушілердің негізгі тұжырымдары көшпелі қоғамдағы мемлекеттілік таптардың пайда болуы нәтижесінде орын алған деген ойға келіп саяды.

Кілт сөздер: Түрік мемлекеттілігі, Кеңестік тарихшылар, Шетел тарихшылары, Таптық көзқарас.

Z.B Kozhabekova
Problems of Turkic statehood in the works of Soviet historians

The article provides a brief overview of the historiography of medieval Turkic statehood. The chronological framework of the study is 30-60 years of the twentieth century. Are given the conclusion of Soviet historians-turkologist about statehood of Turkic peoples. We try to make comparative analysis of the works of Soviet scholars like S.V. Kiselev, S.P. Tolstov, N.N. Kozmin, A.N. Bernshtam, M.I. Artamonov. And also considered the work of foreign historians such as Arnold Toynbee, O. Lattimor, R. Grusse, who in turn tried to solve the problem of the emergence of Turkish statehood.

Keywords: Turkic statehood, Soviet scholars, foreign historians.

Ж.Б. Кожабекова
Вопросы тюркской государственности в работах советских историков 30-60 годов XX века

В статье дается краткий историографический обзор средневековой тюркской государственности. Хронологические рамки исследования 30-60 годы XX века. Приведены заключения советских историков занимавшихся тюркологией о государственности тюркских народов. Дается сравнительный анализ работ таких советских исследователей как С.В. Киселев, С.П.

Толстов, Н.Н. Козьмин, А.Н. Бернштам, М.И. Артамонов. А также рассматриваются работы зарубежных исследователей таких как А.Тойнби, О.Латтимор, Р.Груссе, которые в свою очередь попытались решить проблему возникновения тюркской государственности.

Ключевые слова: Тюркская государственность, Советские ученые, Зарубежные историки, Классовая идеология.

Жалпы Сталиндік жүйе орнағанға дейінгі кезеңдегі Орталық Азиядағы ежелгі және орта ғасырлардағы көшпелі халықтардың тарихын зерттеуде біршама болсын эволюционистік теория байқалып, ғалымдар көшпелілерде мемлекет қалыптасуы барысында қандай әлеуметтік құрылым алдыңғы қатарда жүрді, қалыптасушы биліктің сипаты қандай және көшпелі мемлекеттердің құрылу себептері тәрізді сұрақтардың шешімін табуға тырысқандығы байқалады. Зерттеушілер көшпелі мемлекеттің қалыптасуы ретінде ру-тайпалық құрылымның, олардың ішіндегі ақсүйектер мен қарапайым халықтың арасындағы күрестің және жеке тұлғалардың, яғни ру көсемдерінің ықпалын басты назарда қарастырған.

Ал, осы кезең Еуропада жеке шығыстанушылық бағыттың қалыптасуымен тұспа-тұс келеді. Шығыс халықтарының тарихын, географиясын, тілін және т.б. зерттеуге бағытталған арнайы орталықтар құрылады. Бірақ олардың көпшілігінде көшпелілікті зерттеу шектеулі түрде болып, көшпелі қоғам артта қалған, ру-тайпалық сипаттағы ұйым ретінде суреттелді.

Зерделеніп отырған мәселені қарастырушы ғалымдардың ізденістері, әсіресе кеңестік мектеп өкілдерінің негізінен сол кездегі саяси биліктің шырмауы аясында жүргізілді деп тұжырым жасауға болатындай. К.Г. Ахсановтың сөзімен айтсақ осы кезеңдегі зерттеулер Сталиннің көзқарастарымен өлшеніп, түркология саласында тарихи материализм жорамалдарына сүйенген ғалымдар жетекші орынға шығады [1, С.43]. Егер ХХ ғ. 20-жылдарына дейінгі зерттеулердің басты мақсаты сол кездегі Ресейдің Азиялық бөлігіндегі халықтар жөнінде деректер мен мәліметтер жинақтау болса, ендігі кезеңде идеологиялық сипаттағы міндеттер мен таптық күрестің мәселелері алдыңғы орынға шығады. С.П. Толстовтың пікіріне сүйенер болсақ, ендігі жерде тарихи зерттеудің сәттілігіне кеңестік Шығыстың көшпелі және жартылай көшпелі ауылдарының әлеуметтік жаңғыртпасы мен еңбекшілер бұқарасының империализмге қарсы жемісті күресі байланысты болды [2].

Осы бағыттағы алғашқы еңбектер қатарына С.В. Киселевтың Минусин қазаншұңқырында жүргізген археологиялық зерттеулері нәтижесінде жарияланған «Разложение рода и феодализм на Енисее» атты мақаласын жатқызамыз [3]. Ол археологиялық мәліметтерді талдай келе сол мәдениетті қалдырушы қоғамның феодалдық құрылыста болғандығын жазады [3, С.27-29]. Ал, көшпелілердегі мемлекеттілікті қарастыру барысында С.В. Киселевтың өзіндік ұстанымы болды. Оның пікірінше ғұндардан басталған рулық